

MARC SMEETS

EEN PARIJSE HOLLANDER
Joris-Karl Huysmans

Een Parijse Hollander

One of Most Celebrated of French Outlaws, Who
Became a Monk.

New York Times, 13 mei 1907

Ah! dat is een echte Hollander, dat wil zeggen een
botte vent achter een dijk, met de geestdrift van een
schrandere kappersleerling.

Léon Bloy, 'J.-K. Huysmans de l'Académie de Gon-
court' (*Les Dernières Colonnes de l'Église*, 1903)

Een Parijse Hollander

Joris-Karl Huysmans

MARC SMEETS

Hilversum

Verloren

2021

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van de J.E. Jurriaanse Stichting, het dr. Hendrik Mullerfonds en het Boekenfonds Elisabeth Grent/F.J.A.M. van der Helm.

Afbeelding op het omslag: Joris-Karl Huysmans en Marguerite Leclair, Antwerpen 1897 (Parijs, Bibliothèque de l’Arsenal – fonds Lambert).

ISBN 9789087049256

© 2021 Marc Smeets
Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Omslag: Rombus/Tanja Stropsma, Hilversum
Opmaak: Rombus/Patricia Harsevoort, Hilversum
Druk: Wilco, Amersfoort

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Huysmans en Nederland	11
Malvina en Georges	11
Jorris, Jaris, Yoriz, Yorick	16
Oom Constant	18
‘Een brave burger’	21
Juliette en Blanche	23
Arij Prins	24
‘Katholieke oplichters’	26
Op reis	30
Vogelpoep en chloor	31
Het ‘witte’ boek	34
Schiedam	36
Broeder Johannes	39
‘Bataafse beer’	41
Huysmans vertaald?	42
Schrijven en lijden	46
Huysmans in Nederland	51
Het naturalisme van Émile Zola	51
Riooldilettantisme	54
‘Priesters zonder roeping’	56
Prins en <i>De Nieuwe Gids</i>	59
Jan ten Brink	61
‘Den vroegeren Naturalist’	65
Lodewijk van Deysse	67
Ersatz voor Zola?	70
‘Een vies verkrachter van ’s Werelds eeuw’ge schoonheid’	72
‘Ware’ en ‘valse’ mystiek	75
Frans Erens	79
‘Zeer slecht werk’	82

‘De belangrijkste literaire figuur van het modern Frankrijk’	84
<i>De Katholiek</i>	89
Frans Poelhekke	93
‘Heilige kunst’	96
‘Met andere oogen zien’	98
<i>Les Foules de Lourdes</i>	100
Stijlen van bekering	102
Nederland in Huysmans	104
Verliefd op Holland	104
‘Afstammeling van een illustere familie van Hollandse schilders’	106
‘De goddelijke Rembrandt’	109
Stilleven en interieurs	114
Degas et C ^{ie}	117
<i>In Holland</i> (deel 1)	119
Parijs, metropool van het moderne leven	123
Nederlandse schilders in Parijs	125
Nederland in <i>À rebours</i>	127
<i>In Holland</i> (deel 2)	132
Jan Luyken, intiem en verschrikkelijk	137
Een heiligenleven met een 19 ^e -eeuwse pen	139
‘Bliksemafleiders van de samenleving’	141
Maria van Valckenisse, de ‘lekkende non’	143
Exit Durtal	146
Kerk van de Smarten	149
De heilige Liduina	151
De geur van kaneel	153
Bij de leest blijven	157
De Primitieven	160
Thuis met God	164
Toch weer Rembrandt	166
Besluit	168
Noten	171
Dankwoord	209
Bibliografie	210
Index	220

Inleiding

‘Gedurende alle jaren van mijn naargeestige jeugd bleef Huysmans voor mij een metgezel, een trouwe vriend; nooit voelde ik twijfel, nooit overwoog ik op te geven of me op een ander onderwerp te richten.’¹ Met die woorden opent *Soumission* (2015) van Michel Houellebecq, waarin het verhaal wordt verteld van François, hoogleraar aan de Sorbonne en specialist in het werk van de Franse schrijver Joris-Karl Huysmans (1848-1907). De roman is doorspekt met verwijzingen naar Huysmans’ werk en leven. Nooit eerder is diens oeuvre zo voor het voetlicht geplaatst door een auteur van het formaat van Houellebecq. Dat zegt veel over de plek die Huysmans momenteel inneemt in de Franse letteren. Hij staat volop in de schijnwerpers. Een selectie van zijn romans is eind 2019 verschenen in de prestigieuze Pléiade-editie, naar verluidt zelfs op instigatie van Houellebecq. Zijn verzameld werk wordt voor het eerst kritisch bezorgd en integraal uitgegeven bij Classiques Garnier.

In Nederland is hij minder bekend, maar niet minder geliefd. *À rebours* prijkt vaak op de lijst van cultromans die je gelezen moet hebben. De vertalingen van *Là-bas* en *À vau-l’eau* zijn populair bij verzamelaars. *En ménage* is sinds 2019 voor het eerst beschikbaar voor het Nederlandse publiek. Maar als je wat meer te weten wilt weten over de schrijver en zijn werk, ben je in het Nederlandse taalgebied aangewezen op bijvoorbeeld de site rond1900.nl. Opvallend genoeg is er geen enkele Nederlandstalige studie voorhanden waarin het verhaal van deze Franse schrijver met Nederlandse wortels wordt verteld.² Joris-Karl Huysmans is namelijk een Franse schrijver die prat gaat op zijn Nederlandse afkomst. Daarnaast heeft Nederland een belangrijke rol gespeeld in de totstandkoming en consolidering van zijn carrière. Redenen genoeg dus om het verhaal van deze ‘Parijse Hollander’,³ zoals hij zichzelf placht te noemen, op te tekenen.⁴

De opbouw van dit boek is driedelig. Het eerste, biografische hoofdstuk, ‘Huysmans en Nederland’, beschrijft de carrière van J.-K. Huysmans en schetst de banden die de schrijver heeft met het land van zijn vader, Godfried Huijsmans.⁵ Het tweede hoofdstuk, ‘Huysmans in

6e volume.

N° 263. — 10 c.

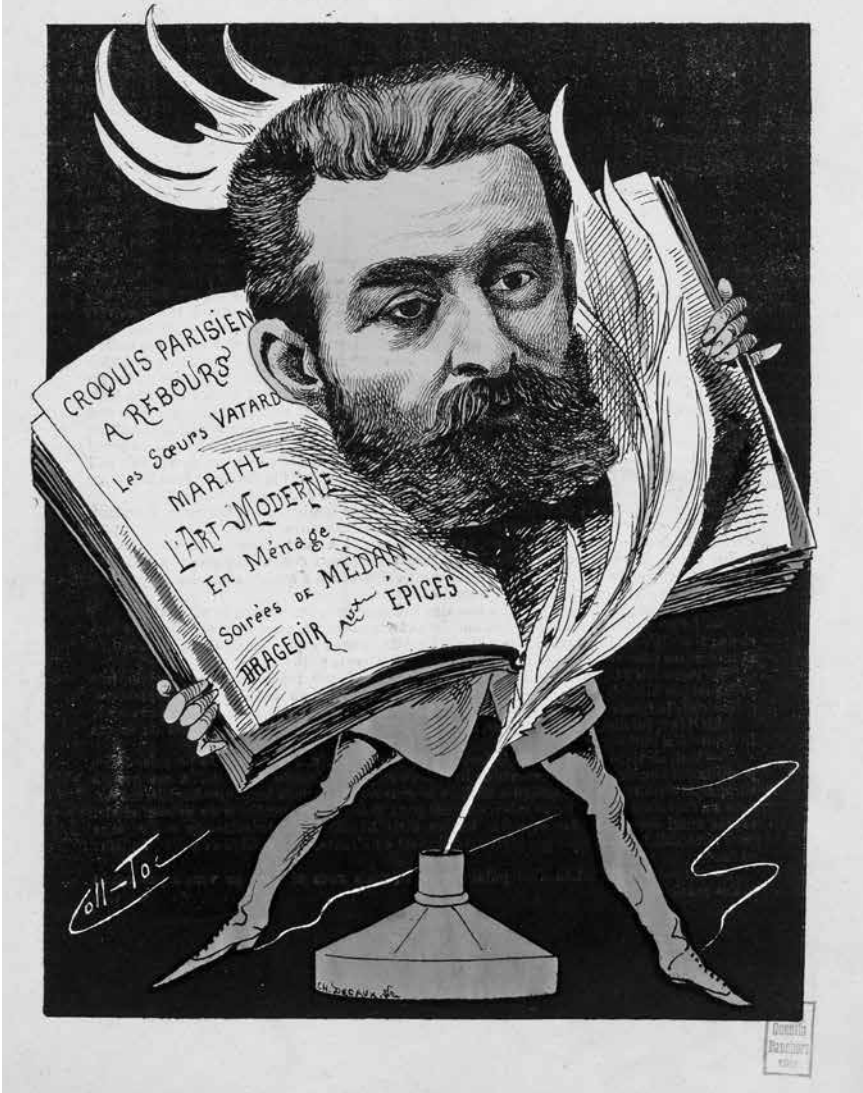
Un an : 6 fr.

LES HOMMES D'AUJOURD'HUI

DESSIN DE COLL-TOC

Bureau : Librairie Vanier, 19, quai Saint-Michel, à Paris

J. K. HUYSMANS

Afb. 1 Karikatuur van J.-K. Huysmans door Coll-Toc, *Les Hommes d'aujourd'hui*, nr. 263, 1885, Paris Musées, Musée du Carnaval.

Nederland', geeft een gedetailleerd overzicht van de manier waarop het oeuvre van Joris-Karl Huysmans is ontvangen en besproken in het Nederlandse literaire veld.⁶ Het brengt de belangrijkste spelers in de receptiegeschiedenis naar voren en geeft een verrassend beeld van de manier waarop zij het werk van J.-K. Huysmans hebben ingezet om hun persoonlijke worstelingen te boven te komen en artistieke rekeningen te vereffenen. Het derde hoofdstuk, 'Nederland in Huysmans', laat zien dat Huysmans vanaf het prille begin van zijn carrière een rijke greep doet uit de Nederlandse cultuurgeschiedenis en strooit met namen, beelden en stereotypen.

Twee opmerkingen tot besluit. Er is veel geschreven over het autobiografische karakter van Joris-Karl Huysmans' teksten. Voor sommigen is de een-op-een relatie tussen zijn leven en werk een min of meer uitgemaakte zaak.⁷ Anderen zijn wat genuanceerder en bestempelen het oeuvre van de Franse schrijver als een 'autofictie', waarin fictie en autobiografie op een speelse en soms ook sluwe manier met elkaar verstrengeld zijn.⁸ Jean-Marie Seillan heeft deze ambiguïteit bijzonder treffend verwoord door de schrijver te bestempelen als een 'selectieve autobiograaf'.⁹ Dat Huysmans zelf dondersgoed wist wat voor spel hij speelde met de lezer blijkt uit het in 1885 onder het pseudoniem A. Meunier¹⁰ gepubliceerde zelfinterview 'J.-K. Huysmans' (*Les Hommes d'aujourd'hui*). Hierin merkt hij het volgende op:

Een van de grootste tekortkomingen van de boeken van meneer Huysmans is wat mij betreft dat steeds eenzelfde type personage het voor het zeggen heeft. *Cyprien Tibaille, André, Folantin* en *Des Esseintes* zijn eigenlijk een en dezelfde persoon maar dan geplaatst in verschillende milieus. En het is heel duidelijk dat die persoon meneer Huysmans is, dat proef je uit alles [...]. Zijn sardonische, vertrokken gezicht schijnt op elke pagina door.¹¹

In zijn privécorrespondentie zijn ook sporen te vinden van de parallellen die hij trok tussen zichzelf en sommige van zijn personages. Zo schrijft hij in een brief aan de Belgische schrijver Pol Demade over zijn bekering tot het katholicisme: 'Ik ben naar een trappistenklooster gegaan, waar ik het vuil van mijn lichaam heb gewassen na een aantal verschrikkelijke momenten van totale ontreddeing. Ik heb geprobeerd om dat allemaal op een eerlijke manier, zonder opsmuk, op te schrijven in mijn boek *En route*'.¹² En op zijn sterfbed zou Joris-Karl Huysmans zijn persoonlijke secretaris Jean de Caldain hebben toevertrouwd: 'Niemand heeft meer van zichzelf in zijn boeken gestopt dan ik.'¹³ Deze

ontboezemingen zijn voor mij zeker geen aanleiding geweest om auteur en personage over een en dezelfde kam te scheren. Wel heb ik op sommige plekken in dit boek de vergelijking getrokken tussen schrijver en personages wanneer zij als alter ego of als spreekbuis voor de opvattingen van hun auteur fungeerden.¹⁴

De tweede opmerking betreft het gebruik van topografische eenheden en benamingen. In het citaat van Léon Bloy dat ik als motto heb gebruikt staat het woord ‘Holland’. Een wijdverbreid gebruik in Frankrijk, zeker wat de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw betreft. Holland is in eerste instantie ook voor de Fransen de benaming voor de provincie die deel uitmaakt van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Maar door de toename van het aantal reizen dat door Franse edelen, intellectuelen, kooplieden en soldaten wordt gemaakt (de belangrijkste en meest bezienswaardige steden bevonden zich in Noord- en Zuid-Holland) wordt Holland gebruikt als een soort pars pro toto, als aanduiding voor de Republiek en, na 1815, het Koninkrijk. Vandaar dat ‘En Hollande’ vaak terugkomt in titels van Franse reisverhalen en –verslagen over Nederland. Vandaar ook dat Joris-Karl Huysmans, wanneer hij het over Nederland heeft, net als het gros van de Fransen praktisch nooit de benaming ‘Pays-Bas’ in de mond neemt. Vandaar, ten slotte, ook de titel van dit boek: *Een Parijse Hollander. Joris-Karl Huysmans*.

Huysmans en Nederland

Malvina en Georges

Charles-Marie-Georges Huijsmans komt op 5 februari 1848 ter wereld in Parijs, als zoon van een Nederlandse vader en een Franse moeder.¹ Godfried Huijsmans, geboren in Breda in 1815, heeft zich op 22-jarige leeftijd in de Franse hoofdstad gevestigd als tekenaar, lithograaf en miniatuurschilder en is in 1845 getrouwd met de onderwijzeres Malvina Badin.² Algauw blijkt het onderkomen in de rue Suger te klein en verhuist het jonge gezin naar een appartement in de rue Saint-Sulpice. Hun eerste en enige kind herinnert zich niet veel van zijn Nederlandse vader, die overlijdt wanneer Georges acht jaar oud is. Ook herinnert hij zich weinig van de familiebezoekjes en de vakanties die hij samen met zijn ouders 's zomers doorbracht in Breda bij zijn oom Constant Huijsmans en zijn tantes, of in Ginneken bij zijn grootouders.

Vrijwel meteen na de dood van haar man verlaat Malvina samen met haar zoontje het appartement en verhuist zij terug naar haar ouderlijk huis in de rue de Sèvres nummer 11. In dit voormalige klooster van de norbertijnen is ook de boekbinderij van haar vader Louis Badin en Auguste Guilleminot gevestigd.³ Niet veel later besluit zij om er te gaan samenwonen met Jules Og, die sinds 1858 mede-eigenaar is van het bedrijf van zijn toekomstige schoonvader. Og, een protestantse ondernemer van Duitse komaf, toont voor de jonge Georges weinig belangstelling. Hij is veel meer geïnteresseerd in zijn eigen dochters Juliette en Blanche, die in 1863 respectievelijk 1865 geboren worden.

De dood van zijn vader, het tweede huwelijk van zijn moeder in 1862, de moeilijke en soms eenzame tijd op het internaat Hortus en het lycée Saint-Louis, het zijn allemaal oorzaken die maken dat de jonge Georges een lastige jeugd heeft. Het zijn ook stuk voor stuk redenen waarom het contact tussen het Franse gezin en de Nederlandse familie op een laag pitje staat. Door het ontbreken van enigerlei document uit die periode is het onmogelijk om na te gaan hoeveel contact er precies is geweest met Nederland in de jaren na de dood van Godfried Huijsmans.

Afb. 2 Rue Suger, ca. 1866, foto Charles Marville, Paris Musées, Musée du Carnavalet.

Gezien de precaire financiële situatie van het gezin kan redelijkerwijs gesteld worden dat er in die tijd geen bezoek heeft plaatsgevonden aan de Noord-Brabantse familie. De rechtgeaarde katholieken zullen op hun beurt weinig zin hebben gehad om op de thee te gaan bij een schoondochter die hertrouwd is met een protestant en die samen met haar eerste kind, nieuwe man en jonge kroost in het appartement van de voormalige schoonfamilie woont.

Wel is het aannemelijk dat er correspondentie heeft plaatsgevonden, in het Frans welteverstaan, tussen Malvina en neef Georges enerzijds en oom Constant anderzijds. De enige brief die uit die periode is teruggevonden, dateert van 30 september 1869. Het gaat om een antwoord op

een brief van Constant Huijsmans die is geschreven in verband met een erfeniskwestie (Georges' grootmoeder Maria Huijsmans-Beens is overleden op 10 juli 1869).⁴ Georges, die inmiddels op zichzelf woont op een zolderkamertje in de rue du Dragon, op een steenworp afstand van de rue de Sèvres,⁵ schrijft aan zijn oom: 'Gisterenavond laat ben ik teruggekomen van een verblijf van twee weken bij een vriend aan de kust, en ik vond jouw twee brieven en een kattenbelletje van mama op mijn bureau'.⁶ Omdat er weinig bekend is over het privéleven van de jongvolwassen Huijsmans, herbergt de brief een schat aan informatie: hij tutoyeert zijn oom (wat hij zijn leven lang bij praktisch niemand doet, zelfs niet de mensen die dichtbij hem staan).⁷ Hij heeft een aantal van diens schilderijen in zijn slaapkamer hangen. Hij erft door toedoen van zijn oom 155 francs en een schilderij van zijn grootvader Jacobus, die tekenleraar was geweest aan de Militaire Academie in Breda en niet onverdienstelijk het penseel had gehanteerd. Hij vertelt over zijn moeder, wil graag weten hoe het zijn Hollandse tantes vergaat en heeft twee weken aan de Normandische kust doorgebracht bij een vriend (waarschijnlijk Ludovic de Francmesnil). Hij heeft daar ook, om wat geld bij te verdienen – dankzij een aanstelling bij het ministerie van Binnenlandse Zaken kon hij rekenen op een schamel jaarinkomen van 1800 francs –⁸, in de haven gewerkt. Kortom, Georges Huijsmans, die al op jonge leeftijd een bijzondere belangstelling voor de schilderkunst aan de dag legt, lijkt op goede voet te staan met zowel zijn moeder als met zijn Brabantse oom. Door het vroegtijdig overlijden van zijn vader en zijn bewogen jeugd wordt, zo zal blijken, de band met Constant alleen maar belangrijker.

Vanaf de jaren zeventig ondernemen oom en neef verscheidene pogingen om elkaar na lange tijd weer eens in het echt te ontmoeten. Te beginnen in 1870: Constant Huijsmans heeft aangekondigd dat hij van plan is om zijn neef en schoonzus in Parijs op te komen zoeken. Georges Huijsmans schrijft op 6 mei 1870 dat hij het jammer vindt dat zijn oom heeft besloten om niet bij hem te komen logeren, maar voor een hotel heeft gekozen. Hij voegt daaraan toe dat hij ruim de tijd heeft om hem allerlei bezienswaardigheden te laten zien, omdat de meeste mensen op het ministerie vakantie hebben en het er dus erg rustig is. Uit dezelfde brief blijkt dat het inderdaad erg lang geleden is dat Georges zijn oom in levenden lijve heeft gezien:

Wij zijn heel erg blij, mama en ik, dat je komt; het is zo lang geleden dat we elkaar hebben gezien. Het zal best lastig zijn om elkaar te herkennen. Ik heb jouw foto, dus dat is niet zo moeilijk. Jij kunt me herkennen aan mijn neus, die wat langer is dan gemiddeld. Maar ik houd nu op, mama wil je wat schrijven op dit briefpapier.

Het stukje dat hierop volgt, is voor zover bekend de enige ‘brief’ van de hand van Malvina Badin – ondertekend met het aandoenlijke ‘ta petite sœur Nina’. Ze beschrijft de vreugde die Georges ervoer toen hij het schilderij van zijn opa in ontvangst nam: ‘Hij danste ervoor als een klein kind, deed vervolgens een stap naar achter, daarna weer naar voren om het beter te bekijken en begon weer te dansen.’ Georges zelf geeft een technischer beschrijving vol jeugdige superlatieven waarin de toekomstige kunstcriticus doorklinkt:

Ik vind het schilderij heel goed, met name de achtergrond, die erg goed loskomt, de mooie vorm van de wolken, die doet denken aan de Hollandse school, en de structuur van de boom, die blaadje voor blaadje is gemaakt en het stempel van de huidige Engelse en Hollandse school draagt. Het is een bijzonder mooi schilderij dat me erg blij heeft gemaakt.⁹

Het jaar erop vertelt Constant Huijsmans in een lange brief aan de Leidse hoogleraar P.J. Veth over zijn bezoek aan Parijs dat, zo blijkt, later heeft plaatsgevonden vanwege de Frans-Duitse oorlog die in juli 1870 was uitgebroken. Daarnaast beschrijft hij de moeilijke tijd die de Parijse familie heeft beleefd tijdens het Beleg van Parijs eind 1870 door

Afb. 3 Constant
Huijsmans (1810-1886).

Joris-Karl Huysmans (1848-1907) wordt door velen tot de fine fleur van de Franse letteren gerekend. Zelf omschreef hij zich graag als een 'Parijse Hollander'. Met het hoofd in Frankrijk, met het hart in Nederland en met de pen in een spagaat werkte deze auteur aan een uitzonderlijk oeuvre, doorspekt met verwijzingen naar – en reflecties op – de Nederlandse cultuur, volksaard, schilderkunst en religie.

Dit boek brengt deze Hollandse kant van Huysmans in kaart. Aan de hand van zijn biografie (Huysmans en Nederland), zijn kritische onthaal in de literaire journalistiek (Huysmans in Nederland) en zijn thematiek (Nederland in Huysmans), wordt een rijk en verrassend beeld gevormd van deze sleutelfiguur uit het Franse fin-de-siècle.

Marc Smeets doceert Franse taal & cultuur aan de Radboud Universiteit in Nijmegen en heeft een grote voorliefde voor literatuur uit de negentiende eeuw. Over het werk van Joris-Karl Huysmans publiceerde hij eerder onder andere een proefschrift (*Huysmans l'inchangé. Histoire d'une conversion*, 2003) en twee bundels (*Joris-Karl Huysmans en J.-K. Huysmans chez lui*, 2003 en 2009). Verder bezorgde hij verloren gewaande brieven tussen Huysmans en zijn oom Constant (2019) en verzorgde hij de eerste wetenschappelijke teksteditie van *Le Quartier Saint-Séverin* voor de *Œuvres complètes* (2021).

